

SOCKNENS historia

Äldre historia

Råbro socken är en gammal bygd, en del av det gamla folklandet Nordraland som utgör norra och mellersta Gedanien. I forntiden sägs det att bygden ingick i det rike som grundades av det mystiska Stendhelfolket, ett landlöst ryttar- och krigarfolk från söder som slagit sig ned i Thule efter det Stora Mörkret. Stendhelriket sägs först ha varit ett lydrike under Gholan men sedan ha blivit Imrars den Godes allierade mot häxfursten. Efter Imrars seger gick Stendhelriket gradvis upp i det som sedan blev Gedanien.

Efter det Lilla Mörkret för drygt 200 år sedan, när en jättelik hord av orcher, vättar och troll från Nordanlanden förhärjade Thule och Gedakungarnas makt försvagades kraftigt, kom mer och mer makt att hamna i händerna på lokala

stormän, särskilt de som hade råd att bygga de nymodiga stenborgarna. Herrarna på Vidmarkshus, en borg vid den närbelägna sjön Sunnaren, härskade en tid närmast som självständiga småkungar och en del av dem var tyranner och rovriddare. De låg också ofta i fejd med såväl andra stormän som kungarna i Geda, som sakta börjat återuppbygga sin makt. Så småningom försonades herrarna till Vidmarkshus och kungen i Geda och under de senaste generationerna har slottsherren – friherrarna av släkten Eldstierna – agerat som kungens ståthållare i landsändan och tagit upp skatter i hans ställe. En del bönder i bygden har arrenderat mark av friherren eller av andra frälsemän eller – kvinnor i trakten, men de flesta har varit självägande skattebönder.

Händelser i mannaminne: före kriget

Den här tidslinjen innehåller händelser från de sista generationernas liv i Råbro socken i allmänhet och Rödesta i synnerhet, före krigsutbrottet. Om din roll är för ung för att själv ha varit med har hon säkert hört de äldre berätta om dem. (Som sagt är det nu i september år 1148.) Det här rör sig om saker som uppmärksammats i hela socknen. I mån av tid kommer det att komma mer detaljerade tidslinjer för de olika byarna. Tidslinjen kommer också att kompletteras i nästa grupputskick när vi vet mer om de spelade rollernas bakgrund.

1077

Halvar och Sten Vale slår sig ned i Rödesta och köper den gård som senare blir känd som Snickargården.

1101

Det utbryter ett sjökrig mellan Gedanien och Eormenland långt borta vid Stora Havsö, men det

märks inte så mycket av det i trakten. Herr Knut Stierna, farfar till herr Mikael, drar dock ut i kriget och stupar.

1111

Den nykrönte kung Imrar IX rider sin eriksgata genom riket och besöker även Ortuna härad på vägen. Här upprepar han sina kröningslöften att styra riket i enlighet med lag och rätt.

1117-1119

Dåliga tider. Missväxter och sjukdomar leder till svår nöd på många håll, och även Råbro drabbas. Många gamla och barn dör i febersjukdomar. Alla som är gamla nog minns nödåren.

1117

Vårdshuset Röda Hanen drabbas av stöld och vandalism – till slut bränns ett av förråden. Ägaren, Alma i Hanegården, misstänker bönderna

på Lindtuna gård utanför Rödesta för att ha med stölden att göra och försöker finna bevis på deras skuld med list. Det uppdagas och ett stort gräl utbryter – Olof Ingesson på Lindtuna dräper en dräng för Alma. Det hela reds aldrig ut, men osämjan mellan familjerna har bestått.

1118

Trots de dåliga tiderna kommer nya skattepålagor, framför allt kyrkliga tionden, för att bekosta den stora restaurationen av Ljusets Tempel i Geda. Skatterna drabbar främst de mer besuttna bönderna och städerna men väcker ändå en del missnöje. Andra hoppas att smyckandet av Templet ska medföra välsignelser för landet.

1119

I augusti väcker en passerande komet och en lång solförmörkelse allmän uppståndelse. Det spekuleras allmänt i vad ett sådant omen kan tänkas förutspå. De flesta sluter sig med tiden till att det var bättre tider som förutspåddes, för skördarna blir bättre och sjukdomarna drar förbi.

1123

I februari gifter sig Isa från Valåker med Sture Sturesson på Hanegården och slår sig ned i Rödesta.

1125

En hord av orcher och vättar norrifrån förhärjar norra Gedanien. Flera gårdar och byar i Ortuna och även Råbro plundras, och de skyndsamt hopsamlade lokala uppbåden förmår inte slå tillbaka inkräktarna. Så småningom lyckas kung Imrrar samla en här och driver orcherna på flykten efter en segerrik drabning nära Vidmarkshus. Flera av bönderna från socknen deltog i slaget.

1131

Under början av 1130-talet börjar norra Gedanien plågas av Friskyttarna, ett stort och beryktat rövarband som har sin bas i Nedomskog i södra Margholien och därifrån slår ut allt större och fräckare räder. Friskyttarna allierar sig så småningom med flera av de margholiska orchstammarna och sväller upp till något som mer liknar en armé än ett rövarband. Även Råbro socken nås av plundringarna.

1133

Kung Imrrar sänder en här förstärkt med S:t Ahriks riddare mot Friskyttarna. Även Nordralands bönder sätter upp styrkor och deltar i fälttåget, inklusive en rote från Råbro socken. Fälttåget slutar med att Friskyttarna drivs tillbaka in i Margholien. När han ändå har sin här med sig följer kung Imrrar upp med ett tungt väpnat besök hos de bångstyriga stormännen i Nedomskog, som tvingas erlægga tributer och skatter till kronan.

Den hösten dör rikets drottning Margrete i barnsäng, en olycka som många tror förebådar nya dåliga tider. De ser ut att få rätt; de närmaste åren blir skördarna åter skrala, även om det inte rör sig om riktiga nödår som femton år tidigare.

I Rödesta gifter sig Egil Sturesson med Margareta från Råbro.

1135

Sent på året börjar det höras rykten om vad som sker uppe i Margholien; det talas om inbördes strider mellan bygderna och en ny krigsherre, kanske rentav en kungakrävare. Det förblir dock lösa rykten.

1136

Ryktena från norr fortsätter sippra ned till Gedanien. Nu handlar många om dem att herrarna i Nedomskog, förbittrade på kung Imrrar sedan episoden med Friskyttarna, tänker säga upp sin trohet till honom och stödja den mystiske nye krigsherren i norr.

Vid den här tiden har återigen extraskatter behövts tillgripas för att råda bot på kronans dåliga finanser, vilket lett till en del knorrande runtom i riket.

1137

Furstendömet Margholien utropas och Fursten låter inbjuda till det sedermera beryktade mötet i Strand. Hugade köpmän och hantverkare inbjuds också att söka sig nya jaktmarker i Strand, den nyuppförda handelsplats vid Högälven som är Furstendömet utpost mot grannrikena. Strand ligger inte särskilt långt från Ortuna och många vägfarande passerar trakten på vägen dit. Det är en brokig samling; köpmän och hantverkare

förstås, men även allsköns äventyrare och lyckasökare på väg att söka tjänst hos den rike och mäktige Fursten.

Ryktena om det nya Furstendömet grasserar vilt i hela Gedanien, än mer sedan Strandsmötet hållits i slutet av sommaren. Strandsfördraget, som undertecknats vid detta tillfälle, handlar mest om handel men det beslutas också att Furstendömet, Gedanien, Arosia och Högmark ska genomföra ett nytt gemensamt korståg till Talvala i öster för att omvända inbyggarna till Ljuset. Detta hälsas inte med något större intresse från allmogen.

1138

Tiderna förbättras – dels är handeln tydligen god, men även skördar och jaktlycka blir bättre. Lättnaden efter de svåra år som varit är stor.

Esa jägare gifter sig med *Sot* från Vändom.

Framåt Väktarnatt väcker Dyggve Stubbe i Vändom visst uppseende då han beslutar att låta sin systerdotter Ina trolova sig med *Arald Magnusson* i Håva, vars familj är ättlös och illa sedd. Trolovningen hinner dock aldrig befästas innan kriget, och Arald dödas antagligen med resten av sin by när Håva ödeläggs.

Ockupationsåren

1139

Tidigt på våren invaderade de Furstliga Gedanien. En Furstlig härskara drog igenom Ortuna på vägen söderut. De härjade i Råbro, plundrade sockenkyrkan och brände och ödelade Håva by totalt.

Bönderna gjorde sig beredda att försvara sin bygd så gott det går. Socknen skickade en rote om åtta man att förstärka kungens här. Det lokala landvärn man kunde båda upp i en hast var alltför svagt och oförberett för att kunna utmana de Furstliga i fält och hur som helst var de på väg vidare. Innan dess lyckades dock bönderna i Sätra med konststycket att fånga en stark Furstlig furagerings- (eller plundrings-)patrull i ett bakhåll och utplåna den till sista man. De Furstliga drog snart nog vidare.

Efter midsommar skakades norra Gedanien av olycksbudet om kungens nederlag vid Månhella, men ännu var man inte redo att ge upp.

Nya Furstliga styrkor kom in i landet och började metodiskt ockupera norra Gedanien genom att ta dess fästningar. Lokalt motstånd skedde på många håll, inte minst i Råbro.

I slutet av sommaren stod det dock klart att läget var hopplöst. Vidmarkshus, den enda större borgen i närheten, hade fallit redan i juni och fogdens folk på kungsgården hade kapitulerat. De Furstliga, som nu kontrollerade alla fästen och

vägar i området, började metodiskt kuva grannsocknarna genom brutal terror. Inför detta hot och utan hopp om undsättning lade bönderna ner vapnen i augusti.

Knappt var skörden avklarad förrän den nye Furstlige underfogden i Ortuna, Ignatius Maarten, grep sig an med att bringa ordning i sitt distrikt. Hårda räfster drabbade alla socknarna och de som utpekats som ledande motståndskämpar steglades. Även åldermannen i Rödesta, Roland i Garmagården, avrättades. Sätra by straffades hårdast: alla bybor de Furstliga kunde hitta – många hade redan flytt – greps och avrättades eller skickades bort som trälar och deras egendom beslagtogs. Under vintern skeppade de Furstliga in trälar att arbeta på gårdarna i byn.

All mark i häradet förklarades tills vidare beslagtagn av Fursten och bönderna var att betrakta som hans landbor. Enligt Furstens lagar var landbornas ställning svagare än enligt gedansk; defick inte längre flytta fritt och kunde dessutom tvingas till dagsverken och annat tvångsarbete.

De Furstliga fortsatte enligt sina egna rapporter svämma över Gedanien. Nya segrar proklamerades nästan hela tiden, och fäste efter fäste föll i deras händer.

1140

Det Furstliga styret började ta fastare och mer permnt form. Mäster Johanna Stäva, den Furstliga syningsmannen, anlände och slog sig ned på en gård i Raninge som beslagtagits sedan räfsten. Det berättades om brutala repressalier mot familjerna till de bönder som rymt från sina gårdar och byar i grannsocknarna, och det skrämde de flesta till att hålla sig på plats.

Gedanien hemsöktes av vidskepelse och tal om onda andar och vålnader efter de döda vid Månhella, som sades irra runt i landet utan att få frid.

Livet började åter bli något som liknar en vardaglig lunk i Råbro, men de gapande såren från förra året fanns kvar och kriget gjorde sig ständigt påmint. Då och då kom nya proklamationer om hur ännu ett fäste fallit och att Geda snart står inringat. Å andra sidan viskades det också rykten om att motståndskämpar ännu var verksamma i hemlighet, och att de Furstliga yttre ockuperade områdena drabbades av gedanska och arosiska räder.

Rolands änka, Botilda i Garmagården, gifte om sig med Vimar Torgötsson, bror till snickaren Torgrim och även han änklung.

1141

Ortuna fick en ny fogde, herr Moritz Horn. Denne förkunnade sin avsikt att styra sitt distrikt effektivt och lagenligt, men började snart kommendera bönderna i grannsocknen Arnsta till dagsverken vid kungsgården. Sådant hade ingen haft rätt att begära förr och åldermännen nekade med hänvisning till vad han själv sagt om lag och rätt.

Snart blev man dock varse att Furstens lagar var någonting annat än vad man var vana vid. Då inga bönder infann sig för dagsverkerna red herr Moritz med ett starkt följe legionärer till Valåker by, pryglade åldermannen sönder och samman, dräpte ett par bönder som försökte ingripa och avslutade med att sätta eld på flera av gårdarna. I desperation och raseri överföll byborna Moritz och hans soldater, men anfallet slogs snabbt och blodigt ner. Dagarna därpå red de Furstliga åter runt och upprepade befallningen, och den här gången åtlyddes den.

Senare under året, frampå sensommaren, kallades bönder från hela Råbro socken inklusive Rödesta

till dagsverken för att uppföra en utpost som skulle övervaka den nyröjda transportleden genom Förtrollade Skogen. Så skedde också under visst knot.

Till Våktarnatten det året besöks de sockenbor som samlats i Råbro av ett par män som visar sig vara spioner för kung Imrar. De manar till motstånd mot de Furstliga, men en av männen, som kallar sig Eirik, grips av en Furstlig patrull och förs bort. En annan av dem kändes igen som *Arald Magnusson* från Håva av några bofasta.

1142

Ett första förebud om det som skulle bryta löst senare under året kom tidigt på våren när Peter Sturesson, den Furstevänlige åldermannen i Rödesta, hittades död i en ravin nära byn med huvudet krossat mot en sten. Den allmänna meningen var att han blivit mördad av motståndskämpar, men ingen skyldig blev funnen. Vidar Björnsson blev byns nye ålderman.

Under 1142 satsade de Furstliga enorma krafter på sin belägring av Geda och pressade alla resurser de kunde ur det ockuperade norra Gedanien för att underhålla den. Hårda dagsverken krävdes ut för underhåll och transporter.

Så kom i september glädjebudet som ingen vågat hoppas på: Geda hade undsatts, den Furstliga belägringsarmén hade lidit nederlag och var stadd i full reträtt, och de fästen fienden höll i Gedanien höll på att falla det ena efter det andra. För en kort tid såg det ut som om hela Furstens välde i Gedanien skulle falla sönder, och i många av de ockuperade bygderna – inklusive Ortuna och Råbro – reste sig folket i uppror. Moritz Horn, den hatade Furstlige fogden i Ortuna, dräptes och kungsgården och flera Furstliga utposter brändes ned.

Men upproret blev kortlivat. General Gladius hade lyckats rädda en stor del av sin armé intakt från nederlaget vid Geda och när de återvände grep de sig snabbt an med att med stor brutalitet slå ned upproret.

Själva Rödesta kom förhållandevis lindrigt undan efter upproret, delvis tack vare att åldermannen Vidar ryktades ha gentjänster att kräva från flera av de lokala Furstliga funktionärerna. I efterdyningarna av det hela lämnade *Rosalind*

Rolandsdotter byn för att söka tjänst på annat håll. Även Vimars bror Torgrim Torgötsson, byns snickare, som varit inblandad i upproret, flydde till skogs och Snickargården förklarades beslagtagen.

1143

Våren efter upproret kallar den nya ståthållaren på Vidmarkshus, Brigitta Lejonklo, hela distriktets bönder till storting och håller en förvånansvärt försonlig ton om än uppbackad av en stark truppstyrka. Hon förklarar att hon inte tänker tolerera fler uppror men heller inte vill tillbringa hela sin tjänsteperiod i krig med sina bönder, varpå hon deklarerar en del reformer som kommer att genomföras. Den största nyheten är att möjligheten för landbor att friköpa sina gårdar formaliseras. Ett antal bönder får till och med sina gårdar ”till skänks” eller får köpa dem billigt. De som på så sätt på nytt blir självägande får flera av sina gamla rättigheter tillbaka.

En del folk från bygden tas mer eller mindre frivilligt ut till tjänst av de Furstliga, däribland *Sofias* läkekunniga dotter *Wera* och *Hildur Grimsdotter* från Råbro. Båda försvinner från byn i flera år.

Senare på året flyttar den talviske bonden *Vasti* och hans familj in i Snickargården.

1144

Tiderna blir lugnare och det Furstliga styret tycks för det mesta mildras en aning. Somliga av de bofasta, särskilt de som lyckats få eller köpa sina gårdar fria, börjar få det bättre. Detta innebär också att det så småningom blir en skarp social skillnad mellan självägande bönder och landbor än vad som rådde före kriget, eftersom landböndernas ställning är svagare under Furstlig lag.

I och med att gränserna flyttas blir skogarna söder om Ortuna en naturlig gräns mot det fria Gedanien. Vägarna genom skogen befästs med vaktorn och vägspärrar. Trafiken genom och förbi Rödesta börjar minska i och med detta.

1145

Den nye underfogden i Ortuna, Jens Orre, får ett visst rykte om sig för korruption men inte i

tillräcklig grad för att hans överordnade ska slå ned på det. Åtminstone i mindre frågor går det att få honom att titta åt andra hållet mot en gåva eller tjänst.

Jens Orre börjar också instifta en del nya förtroendeuppdrag som delas ut till bofasta i stället för att som tidigare skötas av hans egna hantlangare. Vasti i Rödesta utses till exempel till lokal skogvaktare med uppdrag att såväl hålla efter jakt som att hålla koll på de skatte- och räntepersedlar som tas ut i skogsprodukter.

Huruvida de här nyordningarna rör sig om bekvämlighet, besparingar av pengar och arbetskraft eller en strategi för att göra fler av de bofasta delaktiga i det Furstliga styret råder det delade meningar om.

Gränserna mellan det Furstliga och det fria Gedanien blir mer stabiliserade; det är dock mest längre österut mot kusten de flyttat sig tidigare år.

1146

Efter ett par år av sämre affärer tvingas Röda Hanen slå igen. Bo Sturesson och hans fru Karna flyttar med ståthållarens tillstånd till en by i grannsocknen och köper eller arrenderar en liten gård där, medan Sture och hans familj stannar och driver Hanegården i Rödesta.

Det blir en del rabalder senare under hösten när Rödestas ålderman, Vidar Björnsson, plötsligt flyr från byn och efterspanas av de Furstliga. Det framkommer att han tydligen gömt och skyddat flera fredlösa, däribland Torgrim snickare.

1147

Tidigt på året kommer *Hildur Grimsdotter* tillbaka till Råbro efter att ha varit borta i några år. Med sig har hon *Aino*, en talviska som tydligen är släkt med Vastis familj och flyttar in hos dem i Rödesta.

Vreda, en äldre släkting till *Margareta*, flyttar in som hjälpgumma på Hanegården efter att hennes torp brunnit ner. Hon är lite virrig och glömler saker ibland, och det ryktas att torpet brann för att hon glömt se till elden.

